
WSTĘP

Kryzys gospodarczy, jaki miał miejsce w pierwszej dekadzie XXI wieku¹, swoim zasięgiem objął również rynki rolne². Konsekwencje załamania rynków miały wymiar globalny, dlatego też skutki kryzysu, pomimo podejmowanych działań ochronnych, ujawniały się również w odniesieniu do rolnictwa unijnego³.

¹ Kryzys rozpoczął się w 2008 r. w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej i był spowodowany załamaniem się tamtejszego rynku nieruchomości. Oparcie rynku nieruchomości na kredytach hipotecznych udzielanych ludności o niskich dochodach skutkowało utratą płynności finansowej przez szereg podmiotów tamtejszego sektora bankowego i finansowego. Ten stan rzeczy potęgowany był przez gwałtowną zmianę preferencji inwestycyjnych oraz ich nastawienie na rynki surowcowe (złoto, ropa naftowa, miedź itd.). Współzależność instytucji bankowych i finansowych skutkowało załamaniem się tego sektora w ujęciu globalnym. Straty ponoszone przez sektor bankowy i finansowy skutkowało znaczącym ograniczeniem dostępności kredytów, a tym samym wiązały się ze spadkiem finansowania innych sektorów gospodarki, co z kolei prowadziło do ich załamania lub osłabienia. Zob. szerzej np. K. Mitrega–Niestrój, *Skutki światowego kryzysu finansowego w sferze realnej – ujęcie międzynarodowe* [w:] T. Sporek (red.), *Międzynarodowe stosunki gospodarcze – wybrane podmioty i procesy gospodarcze*, Katowice 2012, s. 159–171; D. Rosati, *Przyczyny i mechanizm kryzysu finansowego w USA*, „*Ekonomista*” 2009, nr 3, s. 316–351; B. Fiedor, *Kryzys gospodarczy a kryzys ekonomii jako nauki*, „*Ekonomista*” 2010, nr 4, s. 453–466; W. Szymański, *Kryzys globalny. Pierwsze przybliżenie*, Warszawa 2009; J.L. Bednarczyk, S.I. Bukowski, J. Misala (red.), *Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny – przebieg – skutki*, Warszawa 2009; D. Rosati, *Przyczyny i mechanizmy kryzysu finansowego w USA w latach 2007–2009* [w:] G. Kołodko (red.), *Globalizacja, kryzys i co dalej?*, Warszawa 2010, s. 132–165.

² Por. W. Szydło, *Kryzys żywnościowy (food crisis) pierwszej dekady XXI wieku – wstępna analiza teorii*, „*Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*” 2013, nr 317, s. 184–192; D. Headey, S. Fan, *Anatomy of a crisis: The causes and consequences of surging food prices*, „*Agricultural Economics*” 2009, t. 39, nr 1, s. 375–391; P. McMichael, *A food regime analysis of the world food crisis*, „*Agriculture Human Values*” 2009, t. 26, nr 7, s. 281–295.

³ Por. A. Kowalski, *Czy globalny kryzys finansowy wymusi zmianę Wspólnej Polityki Rolnej?* [w:] A. Kowalski, M. Wigier (red.), *Rozwój sektora rolno-spożywczego w Polsce na tle tendencji światowych*, Warszawa 2008, s. 9–17; A. Czyżewski, A. Grzelak, *Rolnictwo w Polsce na tle*

Znaczące wahania cen produktów rolnych, pogłębiająca się dysproporcja pomiędzy cenami końcowymi produktów rolnych a dochodami rolniczymi, dostrzegane przejawy działań spekulacyjnych stanowiły impuls do podjęcia na nowo dyskusji dotyczącej struktury unijnego sektora rolnego, jego pozycji w ramach systemu produkcji żywności (tzw. *food chain*), mechanizmu kształtowania cen produktów rolnych, ochrony konsumentów przy jednoczesnym uwzględnieniu interesów dochodowych rolników (producentów rolnych) oraz instrumentów reagowania na kryzysy popytowe lub podażowe na rynkach produktów rolnych⁴. W ramach prowadzonej dyskusji inicjowano przy tym liczne działania ewaluacyjne⁵, które miały służyć ukierunkowaniu przyszłych inicjatyw prawodawczych na stabilizację rynków rolnych oraz wzmocnieniu pozycji unijnego sektora rolnego w obszarze produkcji żywności⁶. Działania te zmierzały do zapewnienia właściwej realizacji

sytuacji ogólnoeconomicznej kraju w okresie kryzysu 2007–2009, „Roczniki Nauk Rolniczych” 2011, Seria G, t. 98, z. 3, s. 21–31; S. Kowalczyk, *Konsekwencje globalizacji dla rolnictwa europejskiego*, „Problemy Rolnictwa Światowego” 2012, t. 12 (27), z. 1, s. 113–125. Np. można wskazać, że w wyniku kryzysu w maju 2008 r. poziom inflacji produktów rolnych w Unii Europejskiej wyniósł aż 70%. Ceny pszenicy oraz produktów mlecznych w okresie od września 2006 r. do lutego 2008 r. wzrosły odpowiednio o 96% i 30%. Skutki wzrostu cen produktów rolnych prowadziły do zmniejszenia siły nabywczej gospodarstw domowych w Unii Europejskiej, w tym aż u 16% Europejczyków żyjących poniżej progu ubóstwa.

⁴ Por. M. Świeżawska, *Funkcjonowanie łańcucha dostaw żywności w Unii Europejskiej – aktualny stan debaty*, „Biuletyn Informacyjny Agencji Rynku Rolnego” 2010, nr 6, s. 48–58.

⁵ Por. np. komunikat Komisji z dnia 9 grudnia 2008 r. *Ceny żywności w Europie* (COM (2008)0821), <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0821:FIN:PL:PDF> [dostęp: 21.12.2016]; analiza Parlamentu z dnia 20 października 2007 r. *Różnica pomiędzy cenami producenta a cenami płaconymi przez konsumenta*; Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 28 października 2009 r., *Poprawa funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w Europie*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0591:FIN:PL:HTML> [dostęp: 21.12.2016]; Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *Poprawa funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w Europie – konkluzje Prezydencji*, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%208124%202010%20INIT> [dostęp: 21.12.2016].

⁶ W tym celu ustanowiono Grupę Wysokiego Szczebla ds. Konkurencyjności Przemysłu Rolno-Spożywczego. Zob. decyzja Komisji 2008/359/WE z 28 kwietnia 2008 r. ustanawiająca Grupę Wysokiego Szczebla ds. Konkurencyjności Przemysłu Rolno-Spożywczego (Dz. Urz. UE L 120 z 7.05.2008, s. 15), która została zmieniona przez decyzję Komisji 2009/785/WE z dnia 26 października 2009 r. w celu przedłużenia jej stosowania (Dz. Urz. UE L 280 z 27.10.2009, s. 56). Zadaniem Grupy było badanie kwestii mających wpływ na obecną i przyszłą konkurencyjność przemysłu rolno-spożywczego i na tej podstawie opracowanie zaleceń odnoszących się do

celów Wspólnej Polityki Rolnej (WPR)⁷. W prowadzonej debacie, jako jeden z zasadniczych obszarów problemowych, wskazywane są zagadnienia dotyczące ochrony konkurencji w rolnictwie. W tej materii prowadzona analiza odwołuje się do zagadnień dotyczących funkcjonowania konkurencji i jej ochrony w sektorze rolnym oraz – ze względu na występujące powiązanie funkcjonalne – do szerszego kontekstu związanego z oddziaływaniem tego zjawiska gospodarczego na pozycję rolnictwa w ramach tzw. łańcucha produkcji żywności, który – poza producentami rolnymi (sektorem rolnym) – obejmuje również przemysł spożywczy, dostawców, hurtowników, detalistów oraz sklepy wielkopowierzchniowe, tj. podmioty bezpośrednio zaangażowane w proces produkcji i dystrybucji żywności⁸. Problematykę konkurencji traktuje się przy tym jako kluczowy element, decydujący o prawidłowym funkcjonowaniu sektora rolnego poprzez wyznaczenie właściwej relacji pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w procesie wymiany rynkowej produktami rolnymi. Już w Rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 26 marca 2009 r. w sprawie cen żywności zwrócono uwagę, że działania związane z utrzymaniem odpowiedniego poziomu cen producentów i konsumentów oraz zapewnieniem uczciwej konkurencji w obrocie produktami rolnymi powinny stanowić zasadniczy obszar oddziaływania organów unijnych ze względu na dążenie do realizacji dobra wspólnego⁹.

W prowadzonej debacie znaczenie problematyki ochrony konkurencji w rolnictwie eksponuje się głównie poprzez podkreślanie roli społecznej i politycznej, jaką odgrywa wytwór produkcji rolnej – produkt rolny. Jest to dobro strategiczne, niezbędne do zaspokajania potrzeb żywnościowych człowieka. W konse-

poszczególnych sektorów i skierowanych do osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki na szczeblu unijnym.

⁷ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 26 marca 2009 r. w sprawie cen żywności w Europie (2008/2175(INI)), Dz. Urz. C 117 z 6 maja 2010 r., s. 180.

⁸ Por. G. Monti, *The relationship between CAP and competition policy: Does EU competition law apply to agriculture?* (SPEECH/03/537), http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-03-537_en.htm?locale=en, [dostęp: 21.12.2016]. Zob. również Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 20 maja 2008 r., *Reakcja na kwestię wzrostu cen żywności. Wskazówki dotyczące działań na szczeblu UE* (COM/2008/0321), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0321&from=EN> [dostęp: 21.12.2016]; Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 28 października 2009 r., *Poprawa funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w Europie*, (COM/2009/0591), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009DC0591&from=EN> [dostęp: 21.12.2016].

⁹ Por. pkt 1 rezolucji Parlamentu Europejskiego w sprawie cen żywności.

kwencji wynikające z tego faktu implikacje społeczne i polityczne postrzega się jako *ratio* dla intensyfikacji działań zmierzających do zapewnienia prawidłowego funkcjonowania sektora rolnego oraz łańcucha dostaw żywności. Podstawowym instrumentem służącym realizacji tego zamierzenia powinna być skutecznie działająca konkurencja. Pozwala ona na zapewnienie właściwej dystrybucji dóbr na rynkach produktów rolnych. W realiach wolnej konkurencji nabywanie przez konsumentów żywności następuje po konkurencyjnych cenach. Natomiast rolnicy (producenci rolni) uzyskują stabilny dochód dzięki cenom pokrywającym koszty produkcji¹⁰. W tym ujęciu funkcjonowanie skutecznej konkurencji na rynkach produktów rolnych traktuje się jako czynnik niezbędny dla zapewnienia spójności między sprzecznymi interesami konsumentów i producentów rolnych oraz eliminowania zagrożeń dla kształtowania się cen żywności, które wynikają ze specyficznych uwarunkowań strukturalnych w obszarze produkcji żywności. Jednocześnie problematyce konkurencji w rolnictwie przypisuje się szerszy kontekst oddziaływania. Otóż w konkurencyjnych rynkach rolnych dostrzega się czynnik, który poprzez wpływ na poziom cen żywności i dochodów rolniczych przyczynia się do zmniejszenia ubóstwa (biedy)¹¹ w ujęciu globalnym¹². Zwraca się uwagę, że wolna konkurencja oraz normatywne instrumenty służące jej ochronie nie tylko pozwalają na właściwe kształtowanie relacji rynkowych z udziałem rolników, ale również przyczyniają się do eliminowania negatywnych skutków wykorzystywania przewagi ekonomicznej przez podmioty sektora rolno-spożywczego względem producentów rolnych oraz społeczności wiejskiej. Szczególnie w pań-

¹⁰ Por. pkt 2 rezolucji Parlamentu Europejskiego w sprawie cen żywności.

¹¹ Biedę rozumie się jako brak lub niewystarczającą ilość środków pozwalających zaspokoić najpilniejsze potrzeby człowieka, w tym przede wszystkim brak dostępu do żywności. O ile w literaturze nie budzi wątpliwości powyższe ogólne stwierdzenie dotyczące istoty biedy, to rozbieżności pojawiają się przy wyznaczeniu szczegółowych przesłanek pozwalających na stwierdzenie występowania tego stanu. Odmienne oceny w tej materii mają często swoje umocowanie w różnych założeniach etycznych dotyczących relacji pomiędzy nierównościami społecznymi a niesprawiedliwością społeczną. Zob. szerzej: D. Zwarthoed, *Zrozumieć biedę. John Rawls – Amartya Sen*, Warszawa 2012, s. 10 i nast.

¹² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z dnia 20 maja 2008 r., *Reakcja na kwestię wzrostu cen żywności. Wskazówki dotyczące działań na szczeblu UE*, s. 8–9 oraz 12–13. Zob. również ogólne uwagi: S. McCorriston, *Competition and food security, The State of Agricultural Commodity Markets 2015–16*, Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), <http://www.fao.org/3/a-i5225e.pdf> [dostęp: 21.12.2016]; R. Sexton, S. McCorriston, S.H. Wang, *Agricultural trade liberalization and economic development: The role of downstream market power*, „Agricultural Economics” 2007, t. 36, nr 2, s. 253–270.

stwach o niskich dochodach rolniczych zauważalne są zjawiska narzucania przez globalne korporacje rolno-spożywcze niekorzystnych cen produktów rolnych¹³ oraz wykupu ziemi rolnej (ang. *land grabbing*)¹⁴, które to zmierzają do tworzenia systemu podporządkowania ekonomicznego społeczności wiejskiej i pogłębiania się jej ubóstwa¹⁵. W tym kontekście instrumenty prawa konkurencji mają pełnić funkcję ochronną względem rolnictwa oraz społeczności wiejskiej, służąc ograniczeniu negatywnych konsekwencji wynikających z wykorzystywania przez podmioty sektora rolno-spożywczego swojej przewagi (dominacji) ekonomicznej¹⁶.

Problem funkcjonowania konkurencji w rolnictwie i jej ochrony ma specyficzne odniesienia. Z jednej strony bazuje na akcentowaniu znaczenia mechanizmu rynkowego dla osiągania korzyści ekonomicznych w sektorze rolnym oraz podkreślanie w tym zakresie kluczowej roli skutecznej konkurencji (w odniesieniu do rolnictwa unijnego stanowi to jednocześnie nawiązanie do przeobrażeń koncepcyjnych WPR wyrażających się w coraz mocniejszym ukierunkowaniu tego sektora gospodarki na rynek)¹⁷. Z drugiej opiera się na powiązaniu produkcji rolnej i obrotu produktami rolnymi z istotnymi wartościami społecznymi, które – ze

¹³ Por. I. Maros, W. Martin, *Implications of Higher Global Food Prices for Poverty in Low Income Countries*, „World Bank Policy Research Paper” 2008, nr 4594.

¹⁴ A. Zawojska, *Globalna grabież ziemi rolniczej postrzegana przez pryzmat ekonomii politycznej*, „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2006, z. 6, s. 369–376; A. Łukasiewicz, *Grabież ziem uprawnych (land grabbing) jako nowa forma imperializmu ekonomicznego*, „Wieś i Rolnictwo” 2012, nr 4, s. 36–51; O. de Schutter, *The green rush: The global race for farmland and the rights of land users*, „Harvard Journal of International Law” 2011, nr 2, s. 504–556.

¹⁵ Por. Y. Chen, *Trade, Food Security, and Human Rights. The Rules of International Trade in Agricultural Products and Evolving World Food Crisis*, Dorchester 2014, s. 59 i nast. Zwrócić przy tym należy uwagę, że na świecie jest ok. 925 milionów ludzi cierpiących głód. Co znamienne, aż 70% tej liczby stanowi ludność wiejska lub związana z produkcją rolną.

¹⁶ A.R. Ganesh, *The right to food and buyer power*, „German Law Journal” 2010, nr 11, s. 1191 i nast.

¹⁷ Na ten kontekst zwraca się uwagę m.in. w odniesieniu do produkcji mleka i przetworów mlecznych, w których zrezygnowano z ograniczania zdolności produkcyjnych poprzez system kwot mlecznych na rzecz „samoregulacji” wynikającej z działania rynku. Por. Komunikat Komisji Europejskiej do Rady z dnia 22 lipca 2009 r., *Sytuacja na rynku przetworów mlecznych w 2009 r.*, s. 2–3 (COM(2009) 385), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52009DC0385> [dostęp: 21.12.2016]. Zob. również na tle reform WPR: J. Michalczyk, *Ewolucja polityki rolnej Unii Europejskiej na tle koncepcji zrównoważonego rozwoju* [w:] J. Rymarczyk, M. Domiter, W. Michalczyk (red.), *Przemiany strukturalne i koniunkturalne na światowych rynkach*, t. 1, Wrocław 2014, s. 333–348; M. Błąd, *Wielofunkcyjność gospodarstw rolnych – istota, zakres, uwarunkowania*, „Wieś i Rolnictwo” 2008, nr 1, s. 104–123.

względu na swoją istotę – pozbawione są bezpośredniego odniesienia w procesie wymiany rynkowej (w tym m.in. zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego społeczeństwa, ochrona środowiska naturalnego, zapewnienie odpowiedniej jakości produktów rolnych ze względu na zdrowie publiczne). Z tego względu kwestia konkurencji w rolnictwie i kształtowania podejścia normatywnego do tego zagadnienia już *ab initio* zasadza się na akcentowaniu szczególnej roli rolnictwa w płaszczyźnie stosunków społeczno-gospodarczych.

Powyższy kontekst wskazuje, że zagadnienie konkurencji w rolnictwie ze swej istoty nawiązuje do szerszego obszaru problemowego, jakim jest identyfikacja motywów i sposób regulacji stosunków gospodarczych w rolnictwie. Szczególną rolę sektora rolnego przywołuje się bowiem jako uzasadnienie dla stosowania wobec niego daleko posuniętych działań interwencyjnych i protekcyjnych. W efekcie tych zabiegów oddziaływanie państwa na rolnictwo wykazuje znaczące odrębności względem tego, które przyjmowane jest dla innych sektorów gospodarki. Specyfika produkcji rolnej oraz powiązanie w jej obszarze istotnych odniesień społecznych i politycznych sprawiają, że działanie mechanizmu rynkowego nie zawsze postrzegane jest jako wystarczające dla kompensowania słabości rozwojowych rolnictwa. Z tej przyczyny poczynania państwa względem rolnictwa często wykraczają poza ramy aktywności stosowanej wobec pozostałych obszarów gospodarki (tj. opartej na akcentowaniu kluczowego znaczenia mechanizmu rynkowego oraz sprowadzaniu roli państwa i prawa wyłącznie do działań korygujących działanie rynku). Czynniki pozarynkowe (polityczne i społeczne) związane z produkcją rolną wymagają zaangażowania państwa w kształtowanie procesów gospodarczych w sektorze rolnym, a tym samym stosowania (niekiedy) odmiennych instrumentów interwencji. Działania podejmowane w ramach polityk rolnych często przybierają charakter działań redystrybucyjny oraz ochronnych. W sposób bezpośredni lub pośredni opierają się na dążeniu do zachowania lub stymulowania zdolności produkcyjnych w rolnictwie, a tym samym zapewnienia społeczeństwu dostępu do żywności.

Sygnalizowane odniesienia sprawiają, że w obrębie rolnictwa występuje swoisty paradoks. Dotyczy on określenia relacji pomiędzy założeniami właściwymi współczesnym gospodarkom rynkowym opartym na idei wolnego rynku, akcentującymi znaczenie mechanizmu rynkowego oraz roli państwa w oddziaływaniu na procesy gospodarcze a dostrzeganą wobec sektora rolnego koniecznością podejmowania rozbudowanej interwencji państwowej, której *ratio* wykracza poza uzasadnienie wyrażane w kategorii efektywności ekonomicznej. Problem ten szczególnie mocno ujawnia się w odniesieniu do zagadnień związanych z ochroną konkurencji w rolnictwie, które – na tle prawa unijnego – będą stanowiły

przedmiot analizy w niniejszym opracowaniu. Podkreśla się bowiem, że istota działań podejmowanych w przedmiocie ochrony konkurencji w rolnictwie, poza odniesieniami związanymi z funkcjonowaniem rynków rolnych, wymaga również uwzględnienia pozarynkowych determinantów działania sektora rolnego. Z tego względu spojrzenie badawcze na normatywne podstawy funkcjonowania i ochrony konkurencji w rolnictwie zmierza również do określenia zasadniczych założeń koncepcyjnych, które wyznaczają rolę państwa oraz sposoby oddziaływania normatywnego na funkcjonowanie sektora rolnego.

Odrębności dotyczące postrzegania roli rolnictwa w wymiarze gospodarczym, społecznym i politycznym stanowiły uzasadnienie sektorowego ujęcia zagadnień dotyczących funkcjonowania sektora rolnego. Odzwierciedleniem tego jest statuowanie na poziomie traktatowym polityki sektorowej dotyczącej rolnictwa – Wspólnej Polityki Rolnej (WPR; art. 38–44 TFUE). W jej ramach mamy również do czynienia z wyznaczeniem szczególnego reżimu ochrony konkurencji wywodzonego z brzmienia art. 42 akapit 1 TFUE, którego wprowadzenie dla tego sektora wiąże się z dążeniem do zapewnienia właściwej realizacji celów WPR.

Przedłożone opracowanie nawiązuje w sposób bezpośredni do zarysowanego powyżej złożonego kontekstu uwarunkowań, rzutujących na normatywne podejście do kwestii ochrony konkurencji w rolnictwie. W pracy podjęto analizę rozwiązań dotyczących funkcjonowania i ochrony konkurencji w rolnictwie, które zostały przyjęte w prawodawstwie unijnym. W ramach prowadzonych badań dążono przy tym do wskazania motywów stanowiących uzasadnienie przyjęcia przez prawodawcę unijnego podejścia sektorowego do problemu ochrony konkurencji w rolnictwie, identyfikacji przyjmowanych przez niego preferencji oraz sposobów wyznaczenia relacji pomiędzy celami unijnej polityki rolnej (WPR) a polityką konkurencji w zakresie oddziaływania na sektor rolny Unii Europejskiej, a także sprecyzowania treściowego reguł konkurencji, które prawodawca unijny przewidział dla rolnictwa na podstawie art. 42 TFUE oraz stanowionych na jego podstawie przepisów prawa pochodnego.

Zarysowany powyżej kontekst badawczy wskazuje, że podejście do kwestii ochrony konkurencji w rolnictwie w prawodawstwie unijnym nie będzie redukowane wyłącznie do problemu wykładni art. 42 TFUE i stanowionych na jego podstawie przepisów prawa pochodnego. Stwierdzenie bowiem, dlaczego i w jakim zakresie prawodawca unijny kreuje reżim ochrony konkurencji w ramach sektora rolnego wiąże się również z koniecznością szerszego spojrzenia, w którym kwestia ochrony konkurencji w rolnictwie postrzegana jest z perspektywy założeń konceptualnych właściwych normatywnemu ujęciu unijnej polityki rolnej (WPR) wyrażonego w Traktacie oraz polityce konkurencji.

Należy podkreślić, że tak ujęty problem badawczy, mimo odgrywania znaczącej roli w zapewnieniu prawidłowego funkcjonowania rynków rolnych oraz rozwoju WPR, nie był dotychczas przedmiotem szerszej analizy w krajowej literaturze przedmiotu. Warto jednak zwrócić uwagę na prace P. Czechowskiego i W. Ziętary¹⁸ oraz E. Kosińskiego¹⁹. W opracowaniach tych odnoszono się do szeroko rozumianej problematyki konkurencji w rolnictwie unijnym. Ze względu na moment wydania nie uwzględniają one jednak aktualnego stanu prawnego dla badanego zagadnienia. Również w literaturze zagranicznej wspomniane zagadnienie nieczęsto stanowi przedmiot rozważań. Odwołując się do wypowiedzi obcej doktryny prawa, poza opracowaniami o charakterze komentatorskim, trudno wskazać publikacje, które w sposób kompleksowy podejmują problematykę funkcjonowania i ochrony konkurencji w rolnictwie unijnym.

W aspekcie przedmiotowym analiza prowadzona w pracy sprowadzać się będzie do określenia zakresu stosowania publicznoprawnych reguł ochrony konkurencji (reguł konkurencji), wyrażonych w Traktacie, do rolnictwa unijnego. W konsekwencji przy tak wytyczonym przedmiocie badań w opracowaniu uwzględnione zostaną przyjęte przez prawodawcę unijnego dla sektora rolnego normatywne instrumenty ochrony konkurencji przed działaniami przedsiębiorstw oraz te, które chronią konkurencję przed zniekształceniami będącymi wynikiem działań pomocowych stosowanych przez państwa członkowskie. Umożliwi to kompleksowe ujęcie kwestii stosowania traktatowych reguł konkurencji do unijnego sektora rolnego.

Celem opracowania jest analiza przyjętych w prawie unijnym sektorowych reguł konkurencji w rolnictwie. W nawiązaniu do tego w pracy dąży się do ustalenia, czy i w jakim zakresie wyrażone w prawie unijnym reguły ochrony konkurencji w rolnictwie odzwierciedlają specyfikę tego obszaru gospodarki, a tym samym pozwalają na właściwą realizację celów unijnej polityki rolnej (WPR). W szerszym kontekście prowadzona analiza zmierza natomiast do oceny zasadności wprowadzenia i utrzymania dla unijnego rolnictwa szczególnego reżimu ochrony konkurencji. Powołując się na powyższe ustalenia, poprzez prowadzoną analizę zmierza się również do wykazania, że w prawie unijnym problem ochrony konkurencji w rolnictwie podporządkowany jest realizacji celów unijnej polityki rolnej (WPR) i stanowi odzwierciedlenie sektorowego podejścia prawodawcy unijnego do funkcjonowania rolnictwa.

¹⁸ P. Czechowski, W. Ziętara, *Konkurencja a regulacja w rolnictwie*, Warszawa 1995.

¹⁹ E. Kosiński, *Rodzaje i zakres sektorowych wyłączeń zastosowania ogólnych reguł konkurencji*, Poznań 2007.

Realizacja wyrażonych zamierzeń badawczych wymagała zastosowania metody dogmatyczno-prawnej. Przy czym, ze względu na powiązanie analizowanej problematyki z zagadnieniami z zakresu ekonomii, ekonomiki rolnictwa oraz socjologii (socjologii wsi), konieczne było również zastosowanie badań interdyscyplinarnych. Podkreślić bowiem należy, że zarysowane powyżej dążenia badawcze kierunkują analizę prowadzoną w niniejszej pracy nie tylko na kwestię wykładni art. 42 TFUE oraz stanowionych na jego podstawie przepisów prawa pochodnego, ale również wymaga uwzględnienia złożoności czynników społecznych, ekonomicznych i politycznych kompilujących się w obrębie polityki rolnej, które rzutują także na sposób podejścia prawodawcy unijnego do problemu ochrony konkurencji w rolnictwie.

W rozdziale 1 przedstawiono motywy wyróżnienia sektora rolnego w systemie gospodarczym. Bazując na powyższych ustaleniach, analizie poddano także przesłanki stosowania wobec rolnictwa podejścia sektorowego (polityki rolnej). Prowadzona analiza zmierzała do ukazania złożoności odniesień gospodarczych, społecznych oraz politycznych dotyczących funkcjonowania sektora rolnego. Ustalenia w tych obszarach pozwoliły na sprecyzowanie *ratio* dla wprowadzania specyficznych instrumentów interwencji państwowej w odniesieniu do rolnictwa unijnego.

W kolejnym rozdziale analizie poddano założenia właściwe ustanowieniu polityki konkurencji. Określone zostały podstawowe cele związane ze stanowieniem prawnych instrumentów ochrony konkurencji. Ponadto wskazano – w ujęciu teoretycznoprawnym – zasadnicze zagadnienia problemowe odnoszące się do ochrony konkurencji w rolnictwie (ze szczególnym uwzględnieniem funkcjonowania sektora rolnego w obrębie tzw. łańcucha produkcji żywności). W tym kontekście istotne było zidentyfikowanie znaczenia mechanizmu konkurencji dla funkcjonowania sektora rolnego oraz zagrożeń dla działania konkurencji, które ujawniają się na rynkach produktów rolnych.

Rozdział 3 zawiera analizę zagadnień dotyczących określenia relacji między polityką konkurencji a polityką rolną w świetle postanowień TFUE. W pierwszej kolejności omówiono podstawy normatywne służące wyróżnieniu obydwu polityk w Traktacie. Następnie przedstawiono implikacje wynikające z wyznaczenia w art. 42 akapit 1 TFUE zakresu stosowania generalnych reguł konkurencji w odniesieniu do sektora rolnego.

Zakres stosowania reguł konkurencji dotyczących przedsiębiorstw (art. 101 i 102 TFUE) do sektora rolnego stanowił natomiast przedmiot analizy zawartej w 4 rozdziale niniejszego opracowania. W ramach prowadzonych badań przedstawiono istotę i zakres zakazów z art. 101 i 102 TFUE. Ponadto szczegółowej analizie poddano ustanowione w prawie pochodnym wyłączenia stosowania ogólnych

nych reguł konkurencji dotyczących przedsiębiorstw w odniesieniu do unijnego sektora rolnego. W ten sposób wytyczono zakres ochrony konkurencji przed działaniami przedsiębiorstw, który został przyjęty w prawie unijnym dla sektora rolnego.

W rozdziale 5 podjęty został problem udzielania pomocy państwowej dla unijnego rolnictwa. W tej materii wskazano na założenia dotyczące istoty oraz zakresu dopuszczalnej działalności pomocowej państw członkowskich dla sektora rolnego, ze szczególnym uwzględnieniem dążeń do zapewnienia właściwej realizacji celów WPR. W niniejszym rozdziale omówiono wynikające z prawa pochodnego przesłanki udzielania rolnictwu pomocy państwowej.

W opracowaniu uwzględniono stan prawny właściwy na 1 października 2018 r. Przedłożona monografia powstała na bazie dysertacji doktorskiej „Reguły konkurencji w rolnictwie w prawie Unii Europejskiej” obronionej w Instytucie Nauk Prawnych PAN. Jej powstanie nie byłoby jednak możliwe bez wsparcia promotora rozprawy prof. dr hab. Aliny Jurcewicz, za co serdecznie dziękuję. Szczególne podziękowania kieruję także do recenzentów rozprawy prof. dr hab. Beaty Jeżyńskiej i prof. dr hab. Pawła Czechowskiego, ponieważ ich uwagi krytyczne przyczyniły się do podniesienia walorów poznawczych przedłożonego opracowania. Słowa wdzięczności kieruję również do związanych z Zakładem Prawa Rolnego i Żywnościowego INP PAN prof. dr hab. Elżbiety Tomkiewicz oraz dr. Jana Stoksika – za cenne wskazówki przy przygotowywaniu rozprawy doktorskiej.